

ISSN 2415-7988 (Print)
ISSN 2521-1919 (Online)
DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian State University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ACADEMIC NOTES

Серія: Педагогічні науки

Series: Pedagogical Sciences

Випуск 214 (2024)

Edition 214 (2024)

УДК [378.016:373.5.011]:130.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214-316-319

СОРОЧИНСЬКА Тетяна Адамівна –

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0912-8663>
e-mail: tanyasorochinska8@gmail.com

СИНЬЧУК Оксана Миколаївна –

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3041-1575>
e-mail: oksanamishchenia@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Актуальність обраної проблеми обумовлена необхідністю перегляду змісту професійної підготовки сучасного вчителя у закладі вищої педагогічної освіти, оскільки нинішня ситуація вимагає видалення зі змісту освіти російських наративів, де трактування історії України стало важливим складником інформаційної війни. Основним підходом має залишитися зосередження на фактах, що переконливо доводить, що Росія протягом всієї історії проводила щодо України та українців політику культурного і мовного знищення, деідентифікації. У зв'язку з цим у пропонованій статті окреслено особливості та деякі аспекти підготовки сучасного вчителя до формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти у вищому педагогічному закладі, що має стати головним завданням у формуванні світогляду молодого покоління, фундаментом української державності, стратегічним чинником її розвитку. Акцентовано увагу на тому, що сучасний педагог у процесі організації освітньої діяльності має опиратися на історичну правду, національну пам'ять, національні ідеали, гідність, національну самосвідомість та інші чинники. У контексті висвітлення проблеми здійснено порівняльний аналіз понять «українська національна ідентичність» та «українська громадянська ідентичність». З'ясовано, що українська національна ідентичність розуміється як стійке усвідомлення особою своєї приналежності до української нації як самобутньої спільноти, а українська громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України, українцем, який проживає за кордоном, свого політико-правового зв'язку з Україною. Доведено, що пріоритетним завданням учителя української школи в сучасних умовах є вплив об'єктивно аналізувати ситуацію та допомогти учням включити національну та громадянську ідентичність у свою особистісну ідентичність через впровадження української культури, традицій, мови, визнаючи цінності та переконання громадянського суспільства, транслюючи їх у повсякденному житті та педагогічній діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, сучасний вчитель, війна, національна та громадянська ідентичність, національна самосвідомість, здобувач освіти.

SOROCHYNSKA Tetiana Adamivna –

candidate of Pedagogical Sciences,
associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary
Education, Rivne State Humanitarian University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0912-8663>
e-mail: tanyasorochinska8@gmail.com

SYNCHUK Oksana Mykolaivna –

candidate of Pedagogical Sciences, associate
Professor of the Department of Pedagogy of Primary,
Inclusive and Higher Education, Rivne State Humanitarian University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3041-1575>
e-mail: oksanamishchenia@gmail.com

PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER FOR THE FORMATION OF NATIONAL AND CIVIL IDENTITY IN AN INSTITUTION OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

The relevance of the chosen problem is determined by the importance of reviewing the content of the professional training of future teachers in the institution of higher pedagogical education. The current situation requires the removal of Russian narratives, where the interpretation of the history of Ukraine is an important component of the information war. The only approach in the content of education should remain the accentuation of the facts that convincingly prove that throughout history Russia has pursued a policy of cultural and linguistic destruction and de-identification in relation to Ukraine and Ukrainians. In this regard, the proposed article outlines the features and some aspects of teacher training for the formation of the national and civic identity of students in a higher pedagogical institution, which should become the foundation of Ukrainian statehood in the future and a strategic factor in its development. Attention is focused on the fact that a modern teacher in the process of organizing education at school should rely on historical truth, national memory, national ideals, dignity, national self-awareness and other factors. A comparative analysis of the concepts «Ukrainian national identity» and «Ukrainian civic identity» was carried out. It has been found that Ukrainian national identity is understood as a person's stable awareness of his/her belonging to the Ukrainian nation as a unique community, and Ukrainian civic identity is a stable awareness by a citizen of Ukraine of his/her political and legal connection with Ukraine. It has been

proven that the priority task of a Ukrainian school teacher in modern conditions is the ability to objectively analyze the situation and help students to include national and civic identity in their personal identity through the introduction of Ukrainian culture, traditions and language, recognizing the values and beliefs of civil society, broadcasting them in everyday life and pedagogical activity.

Key words: professional training, future teacher, modern war, national and civic identity, national self-awareness, education seekers.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна війна кардинально змінила сприйняття російської загрози українській державності, викривши екзистенціальну природу складного та різноаспектного російсько-українського конфлікту. Україна опинилася в епіцентрі тектонічних соціокультурних розломів глобального світу. Ці події актуалізували питання, пов'язані з формуванням українського патріотизму, національної ідентичності та колективної пам'яті. У зв'язку з цим Міністерство освіти і науки України оприлюднило Стратегію розвитку громадянської освіти до 2030 року. Проекти Стратегії та план заходів з її реалізації відповідають Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, що базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянської компетентності особистості на всіх рівнях освіти та в усіх складниках. З огляду на це, одним із ключових завдань вищої освіти України сьогодні є вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя до формування громадянської компетентності учнівської молоді, яка в майбутньому зможе реалізувати свої права і свободи, впливати на перебудову та розвиток українського суспільства. Це суттєво вплине на трансформацію системи цінностей й актуалізує перед педагогічною наукою найголовніше питання – формування національної та національно-культурної ідентичності підрастаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою з'ясування сутності української національної та громадянської ідентичності як соціально-психологічного феномена цікавилися українські вчені М. Борншевський, Т. Бевз, П. Горностай, П. Кравченко, І. Петровська, О. Швачко та ін. Значну увагу питанням формування ідентичності як складного особистісного утворення приділяли І. Бех, О. Докукіна, К. Журба, С. Федотенко, Л. Чорна та ін. Аналізу змісту навчання історії та громадянської освіти як чинника формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повсякденного розвитку України присвячена праця О. Пометун. Однак ці нечисленні дослідження не торкаються розгляду проблеми підготовки майбутніх учителів у закладі вищої педагогічної освіти до формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти.

Мета статті – розкрити особливості та деякі аспекти професійної підготовки сучасного вчителя до формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти у вищому педагогічному закладі в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У складних умовах збройної агресії Росії формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти насамперед зумовлено необхідністю усвідомлення та засвоєння

національно-культурних цінностей українського народу, збереження української нації та історичної пам'яті. І головну роль у цьому процесі відіграє саме вчитель як носій цінностей та ідеалів культури українського народу. Пріоритетним завданням педагога української школи сьогодні є вміння об'єктивно аналізувати ситуацію та допомогати учням включити національну та громадянську ідентичність у свою особисту ідентичність через впровадження української культури, традицій та мови, визнаючи цінності та переконання громадянського суспільства, транслюючи їх у повсякденному житті та педагогічній діяльності.

Отже, основною метою підготовки молодого покоління є виховання кожного учня як громадянина України – освіченої, творчої особистості, в якій органічно поєднуються високі духовно-моральні якості, громадянська зрілість, патріотизм та соціокультурна компетентність. І особливу увагу слід приділити формуванню національної самосвідомості, у процесі вирішення якої виховується свідоме, емоційно-ціннісне ставлення до історії та культури свого народу, а сама особистість стає носієм і продовжувачем цієї культури. У процесі організації навчання сучасний педагог має формувати у дітей усвідомлення того, що українська ідентичність (українство) – історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які відрізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних феноменів [4]. При цьому вчителю важливо пам'ятати, що сучасна війна актуалізувала потребу в перегляді змісту історичної освіти з метою видалення російських наративів, де трактування історії України стало важливим складником інформаційної війни. Основним підходом має залишитися акцентування фактів, що переконливо доводять, що Росія протягом всієї своєї історії проводила щодо України політику культурного і мовного знищення, деідентифікації [2]. Формування національної і національно-культурної ідентичності учнівської молоді має опиратися на історичну правду, національну пам'ять, ідеали, гідність, національну самосвідомість, творення символів, кольорів та інші чинники [1]. Сучасні педагоги мають використати весь освітній потенціал, власні педагогічні й життєві надбання для формування національної та громадянської ідентичності молодого покоління.

Зауважимо, що формування ідентичності як складного особистісного утворення розпочинається від народження і триває упродовж усього життя. Ідентифікацій, в результаті яких вона усвідомлює свої особисті якості, індивідуальні особливості, риси характеру, способи поведінки. Таким чином людина створює свій цілісний унікальний образ себе як результат історії власного життя. Психологи

стверджують, що становлення національної ідентичності як складової концепції особистості підпорядковується певним закономірностям і проходить низку фаз у своєму розвитку. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, однолітків. Пізніше в цей процес включаються інші осередки соціалізації – дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади тощо. Під впливом зазначених змін, новим змістом наповнюється «Я» особистості, в якому все більшої ваги набувають національні складові [4].

У контексті розгляду нашої проблеми, слід уточнити визначення понять «українська національна ідентичність» та «українська громадянська ідентичність». В українській науці громадянська (державна) ідентичність трактують як усвідомлення людиною своєї належності до спільноти громадян певної держави, ототожнення людиною статусу громадянина як свого особистого статусу: я є громадянином держави. Національна ідентичність представляє почуття приналежності людини до держави, нації чи території, яке виходить за рамки громадянства. Національна ідентичність асоціюється з патріотизмом або вірністю та відданістю своїй країні. Це відчуття нації як згуртованого цілого, представленого відмінними традиціями, культурою та мовою. Отож під українською національною ідентичністю розуміють стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, тоді як українська громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України свого політико-правового зв'язку з Україною [2].

Опанування учнями на уроках історії знань про минуле України, її героїв та досягнення, її внесок в європейську та світову історію, взаємовідносини з іншими державами і народами дає змогу сформувати в учнів не лише патріотизм, а й систему національних цінностей, серед яких важливе місце посідають незалежність, мова, рідна земля. А це складники національної ідентичності. Ідентичність вимагає уваги до емоційної сфери учнів, звернення до їхніх почуттів: почуття гордості і причетності до героїчних минулих та сучасних подій, гордості за приналежність до свого народу, переживання відповідальності за події в суспільстві і державі, поваги до національних символів та святинь, культурно-історичних цінностей суспільства та держави. Все це потребує спеціальних методів і прийомів як з використанням візуальних і документальних джерел, так і емоційної розповіді вчителя [2].

У процесі навчання у вищому педагогічному закладі майбутній учитель опановує не лише системою дидактико-методичних знань, умінь і навичок формування громадянської та національної ідентичності учнівської молоді, а й вчиться створювати національно-культурне, демократичне освітнє середовище для формування молодого покоління, для якого українське громадянське суспільство стане осередком для розкриття творчих здібностей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Під час навчання здобувачі вищої освіти навчаються просувати та вибудовувати

технологічний ланцюжок дій, операцій і комунікацій, послідовність виконання яких сприятиме оптимізації освітнього процесу і гарантуватиме досягнення визначеної мети та конкретних очікуваних результатів. Майбутні вчителі набувають умінь і навичок застосовувати інтерактивні технології навчання, такі як: технології кооперативного навчання; ситуативного моделювання; колективно-групового навчання; технології оцінювання дискусійних питань; формування критичного мислення.

Важливим компонентом у змісті професійної підготовки майбутнього вчителя є використання різноманітних видів візуалізації навчального матеріалу: комп'ютерних презентацій; флеш анімацій; відео/аудіо матеріалів; зображень; діаграм; схем; графіків; інтелект-карток тощо. Загальновідомо, що суть принципу візуалізації полягає у створенні образів, конкретних ідей, на теорії якої ґрунтуються навчально-пізнавальна діяльність здобувачів освіти, спрямована на планове оволодіння науковими ідеями та концепціями. Реалізувати принцип візуалізації означає створити нові, доповнити, збагатити і розширити існуючі в свідомості учнів чуттєві образи та уявлення про навколишній світ за допомогою цілеспрямованого прямого і посереднього чуттєвого сприйняття. Отже, візуалізація як універсальний засіб навчання і виховання організовує сприйняття та спостереження учнів за реальністю, позитивно впливає на сенсорну сферу, розвиває сприйняття, мислення, уяву дитини; стимулює пізнавальну та творчу активність, сприяє узагальненню та кращому засвоєнню знань, розвитку інтересу до навчання. Варто відмітити, що будь-яка форма візуалізації інформації містить елементи проблемності і завдання вчителя полягає у тому, щоб використовувати такі форми наочності, які не тільки доповнили б словесну інформацію, але й самі були носіями інформації, оскільки чим більше проблемності в наочній інформації, тим вищий ступінь розумової активності учня. Новітніми інструментами візуалізації є: скрайбінг, інфографіка, скетчноутінг тощо. Ці сучасні методики дозволяють значно спростити процес управління, аналізу та інтерпретації масиву даних, а також підвищити ефективність роботи з ними.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. Збройна агресія Росії активізувала питання очищення освіти від російських нарративів. Особливо гостро постали питання, пов'язані з формуванням національно-культурної та громадянської ідентичності підростаючого покоління, що вимагає внесення коректив і уточнень до змісту професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти. Пріоритетом педагогічної діяльності сучасного вчителя має стати сприяння самоідентифікації учнівської молоді в культурному просторі, яке не зводиться до опанування предметних багатств навколишньої дійсності та засвоєння національних цінностей, а є комплексним формуванням національної свідомості учнів у процесі навчання. І основним підходом до

організації освітнього процесу має залишитися виділення фактів, що переконливо доводять, що Росія протягом всієї історії проводила щодо України та українців політику культурного і мовного звідення, деідентифікації. Тому саме зараз визначальним для сучасного вчителя української школи є вміння об'єктивно аналізувати ситуацію та допомогати учням включити національну ідентичність у свою особисту ідентичність через впровадження української культури, традицій та мови, визнаючи цінності та переконання, транслюючи їх у повсякденному житті.

Подальшого дослідження потребує розгляд проблеми методичної підготовки сучасного вчителя до формування громадянсько-історичних понять у контексті вивчення освітньої галузі.

СПИСОК ДжЕРЕЛ

1. Бех І, Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу. К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2018. С. 3–22.

2. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/692>

3. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Закон України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р.: веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80@Text>

4. Сорочинська Т. А. Особливості підготовки майбутніх педагогів до формування національно-культурної ідентичності учнівської молоді в умовах війни. Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів науково-практичної конференції «Освіта і виховання інформаційному суспільстві в умовах воєнного і повоєнного часу». Рівне: РДГУ. 2024.

REFERENCES

1. Bekh, I. Zhurba, K. (2018). Kontseptsiya z formuvannya u pidlitkiv natsionalno-kulturnoi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. [The concept of the formation of national and cultural identity among teenagers in general educational institutions]. K PNU imeni Ivana Ohienka. S. 3–22. [in Ukrainian]

2. Pometun, O. (2023). Navchannya istorii y hromadianskoi osvity yak chynnyk formuvannya natsionalnoi y hromadianskoi identychnosti uchniv v umovakh viiny ta povoiennoho rozvytku

Ukrainy. [Learning history and civic education as a factor in the formation of the national and civic identity of students in the conditions of the war and post-war development of Ukraine]. [in Ukrainian]

3. Pro skhvalennya Kontseptsii rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini. Law of Ukraine vid 3 zhovtnya 2018 r. № 710-r. [On the approval of the Concept of development of civic education in Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80@Text> [in Ukrainian]

4. Sorochynska, T. (2024). A. Osoblyvosti pidhotovky maibutnikh pedahohiv do formuvannya natsionalno-kulturnoi identychnosti uchnivskoi molodi v umovakh viiny. [Peculiarities of training future teachers for the formation of the national and cultural identity of student youth in the conditions of war.]. Rivne: RDHU. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СОРОЧИНСЬКА Тетяна Адамівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх вчителів; інноваційні підходи до організації освітнього процесу в умовах війни.

СИНЬЧУК Оксана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів; впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній простір закладу вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SOROCHYNSKA Tetiana Adamivna – candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education, Rivne State Humanitarian University.

Scientific interests: professional training of future teachers; innovative approaches to the organization of the educational process in the conditions of war.

SYNCHUK Oksana Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education of the Rivne State Humanitarian University.

Scientific interests: professional development of the future primary school teacher; implementation of innovative pedagogical technologies in the educational space of the institution of higher education.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2024 р.